

14. Egy szabadon választott kortárs magyar dráma bemutató értelmezése Spiró György - Csirkefej (1985)

Spiró György

Budapesten született 1946. április 4-én. Tanulmányait az ELTE Bölcsészettudományi Karán végezte magyar-orsz-szerbhorvát szakon. 1972-ben szerezte meg az Újságíró Főiskolán újságíró és szociológus diplomáját. 7 évet dolgozott a Corvina Könyvkiadónál szerkesztő pozícióban. Tanít az ELTE Világirodalmi Tanszékén. Dramaturg a budapesti Nemzeti Színházban, majd 1986-tól 7 éven át a kaposvári Csíky Gergely Színházban. Később a szolnoki Szigligeti Színház igazgatója, és a Színház- és Filmművészeti Főiskola tanára. 1990-től 1997-ig a Színház- és Filmművészeti Főiskola tanára, 1997-től habilitált docens. 1997 és 2000 között Széchenyi professzori ösztöndíjas. 2016 februárjától a Szegedi Nemzeti Színház művészeti főtanácsadója.

Cselekmény

Srácot hosszú idő elteltével kiengedik az intézetből 3 napra, egyenesen az öt feljelentő vénasszonyhoz siet. Haverral együtt felakasztják a Vénasszony kedvenc macskáját. A Vénasszony nem sokkal később megérkezik a csirkefejekkel, azonban halott macskáját meglátva összeroppan. A szomszéd unszolására végül elássa szeretett háziállatát. A srác találkozik apjával, akinek vegyesek az érzelmei. A vénasszony egy isteni sugallat (egy hangot hall a konyhában) hatására megírja végrendeletét, amiben átadja minden vagyonát a Srácnak, azonban ezt a szomszéd Nő nem hajlandó aláírni mint tanú (2 tanú kell), s a vénasszony összetépi és a Nő ajtaja elé szórja (később újraírják). A Srác végül a vénasszonnyal is végez.

Szerkezet

A dráma gyakorlatilag egy színhelyen játszódik (külvárosi belső udvar). A zárt tér a 20. századi világ zártságát szemlélteti. Az állandó díszlet a megrekedt szocializmust ábrázolja. A dráma 16 fejezetre tagolódik (néhány óra alatt játszódik le). Viszonylag kevés (12) szereplő van felsorakoztatva. Mindezek alapján láthatjuk, hogy ez a dráma megfelel az arisztotelészi hármas egységnek (egy esztétikai fogalom, a hely, az idő és a cselekmény hármas egysége, egy helyszínen játszódik, egy nap alatt és egy szálon fut).

Műfaj

Spiró a drámát tragédiának tekinti (a kettős gyilkosságra hivatkozik), a szakirodalom viszont inkább tragikomédiának véli (ezt a nyelvezet, a cselekedetek szerencsétlensége, nevetségessége támasztja alá). A műre az egyszerűbb drámai felépítés jellemző, a mondanivaló átadására összpontosít. Nem állít általános igazságokat, a döntést a nézőkre hagyja.

Szereplők

Főbb szereplők közé tartozik a szomszéd Nő, a Srác (Haver), és tanár. Ők nem tudnak, illetve nincs lehetőségük szeretni. Ebből a szeretethiányból származik az emberek zártsága. Minden szereplő egyedi, különböző érdekeket, egyúttal mindenki kicsit megtévelyült. Ki nem teljesedett személyeket láthatunk, akik nem képesek a racionális gondolkodásra. A legtöbb szereplő gyermekfelölt, vagyis nem válnak felnőtté, nem képesek felelősséget vállalni sem magukért, sem másokért. Ebből következik, hogy ősi szerepüket sem tudják teljesíteni, az

Apa nem apa, az Anya nem anya. A szomszéd Nő szexuális módon (gyakran járnak hozzá férfiak) igyekszik pótolni a szeretet hiányát. Szabadidejét munkával tölti, vagy barátnőjénél leissza magát.

Jellemzők

A dráma legnagyobb részében a romnyelv (végletekig leegyszerűsödött nyelv) van jelen, amely nem tudja betölteni a kommunikációs szerepét, a szereplők nem tudják kifejezni érzelmeiket. Érzelmi széthullottság jellemző, a teljes létcsőd a mindennapi nyelvben is megjelenik: félbehagyott mondatok, káromkodások, szleng, szókeresés. Szaggatottság, összefüggéstelen, gondolatjellel elválasztott szavak (gyakori szóismétlés), mondatrészek, csonkok gyors váltakozása jellemzi a párbeszédet, ez nehezíti az olvasást, a megértést. Sokszor elbeszélnek egymás mellett, így monológ jellegű megnyilvánulások követik egymást, mindenki a maga világában él, s nem hallgatja meg a másik véleményét. A légkör hisztérikus, ezt a vénasszony érzelmi ingadozása is modellálja (A Nő és a Vénasszony párbeszéde a végrendelettel kapcsolatban, a Bakfis kifakadása)

Alapvetően három nyelvi réteg figyelhető meg: 1, Káromkodó, alpári, beszűkült: pl. Srác, Haver, Apa, Törzs, Közeg; 2, Hétköznapi kommunikációra alkalmas, de szegényes: pl. Nő, Vénasszony, Bakfis; 3, Választékos, szakmailag kiművelt, iskolázott: Tanár; 4, Irodalmi: Ezt senki sem beszéli, csupán egyszer fordul elő a Tanár előadásában egy Ady-vers.

Motívumok

Az áldozat motívuma több formát is ölt. A csirkefej macskaeledelként szolgál. A vénasszony frissen vásárolta macskájának, akit jobban szeretett, mint férjét. A Vénasszony a Srác véres áldozatává válik. A Srác szüleitől függ, illetve a rendszer áldozata. A Tanár és a szomszéd Nő a saját maguk világába vannak zárva

Megjelenik továbbá a bűn és bűnhődés motívuma is. Senki sem büntelen, hiszen mindenki vétkezett. A véres bűncselekedet színpadra van állítva, de a bűnhődést már nem nyilvánvaló. A macska halála végül jelentőséget nyer, hiszen a Vénasszony kijelenti hogy Istennek léteznie kell. Úgy gondolja, hogy bűnei miatt büntetésképpen kellett kedvencének elpusztulnia. Éppen ezért próbálkozik jóvá tenni vétkeit.

A 80-as kedvelt témája volt az istenkérdés. Ez a kérdéskör a Vénasszonyt foglalkoztatja leginkább. Szeretné jóvá tenni bűneit, nem talál racionális okot macskája halálára, ezért a biztos támaszt Isten büntetésében látja meg. Vezeklési vágya a hirtelen végrendelet írásban nyilvánul meg. Meg is kérdezi a Tanártól létezik-e Isten: "Tessék mondani, tanár úr, van isten?" A tanár úr válasza: "Kell, hogy legyen."

A Srác tékozló fiúként tér haza apjához. El szeretne menni vele a meccsre, elbeszélgetni vele. Viszont amint hazatér, már nem találja otthonát, hiszen a családi egység megszűnt létezni. Gyilkosságai az önkontroll hiánya és a fékevesztettség miatt következnek be. Apját elvakultan szereti, ez a szeretet hiányából fakad.

Összefoglalás

Spiró György Csirkefeje az indulatok drámája, melyben a hisztérikus légkör uralkodása alatt az önnön sorsukon változtatni képtelen (cselekvésképtelen) emberek másokat hibáztatva próbálnak kibújni saját hibáik alól. Spiró az akkori világ társadalmának traumáit mutatja be a nézőknek. Egy istentelen világot szemléltet, melyben az emberek elvesztették stabil kapaszkodóit, s ebből fakad a feszültségük. A humánus teljes hiánya, az öntörvényűség és barbárság teljesen eluralkodik a művön.

Kiegészítés – értelmezéselemek

A színdarabban dramaturgiai közlések szinte nincsenek – az olvasónak, a rendezőnek kell értelmeznie a helyzeteket, a beszédstílust.

A szereplők az életben megragadtak – a 80-as években.

Tipi fissik – nevek nélkül – jellegek, típusok – nem egyéniségek

a típusok a kort értelmezik,
nem az egyéneket

Spiró számos drámájában nincsenek
egyénytett szereplők (Koccanás a XX.
századelő panoptikuma; Honderú – idősök
és fiatalok drámája)

Idő: a szereplőkkel mintegy 80 évet fog át.

Vénasszony

- a kapocs a múlt és jelen között ---- jelképszerű
- Rengeteg bűne van, illetve ő bevallja azokat: urát megcsalta, nem szerette; egy zsidó családot nem bűjtatott el (később őket kivégezték, halálukat okozta).
- Elhibázott életét jóvá akarja tenni – de nem engedik, nincs a jóra szükség (lásd: Brecht: Szecsuáni jólélek – csak úgy tehet jót, ha közben rosszat is tesz – áthallás)
- Történetek vele az események, nem ő irányította azokat (meghalt a kislánya, a bátyja, a férje – élete tragédiák sorozata).
- Felteszi a kérdést: mit jelent élni?
- szeretetet adni,
- elviselni az életet, a tragédiákat,
- felelősnek lenni,
- megérteni, hogy mi történik körülöttünk: ismétlő mondata: Nem értitek!
- isteni sugallatra akarja mindenét odaadni a Srácnak – aki még képes az élethez kötni

Utolsó esélye: a macska (a szeretet, a felelősség jelképe)

A macska halála - hogyan tovább? Mit lehet még tenni, adni? - másokon segíteni, odaadni mindent

talán így jóvá tehetők a bűnök

Múlt	-	Közelmúlt	-	Jelen	
Vénasszony		Tanár } Nő }	értelmiségiek	Srác } Haver }	sok a fiatal, így jelenre koncentrálnak
		Apa } Anya }	munkások	Csitri } Bakfis }	

A szereplők között lényeges **kapcsolatok** vannak:

házasság (rosszul sikerült, a gyerek csak nyűg)

közös sors: alkoholizmus – menekülés

egyedüllét (az értelmiség képtelen normális párkapcsolatokat kialakítani)

mások okolása – bűnbakkeresés

magány: mindenki magányos, nincsenek érzelmi és szellemi kapcsolatok

Munka: a szereplők vagy beletemetkeznek a munkába (Tanár és Nő), vagy megvetik, semmit sem jelent számukra (Apa, Anya - gyermekük viszi tovább a munkához való hozzáállást, annak megvetését)

Menekülő élet: a munkából – az alkoholizmusba

a jelenből - a farkaslétbe (Srác), a csavargásba (Haver)

a múlttól - a segítségbe, a lehetőségbe, a Valamibe

Valami: mindenki kimondja ezt a szót, remélnék, de cselekvéseik kudarcra vannak ítélve, jelen körülmények között képtelenek önmagukon és másokon segíteni. ---- A kor maga alá gyűri az embereket. Talán lesz valami!- hangzik el gyakran.

Témák:

szerelem

házasság

irodalom (a Tanár képviseli –a jelent igyekszik értelmezni)

céltalanság

hit, vallás, istenhit, élethit

Plusz szereplők

A rend őrei (Törzs, Közeg):

- elvegyülnek az emberek között
- mindenkit ismerni kell
- nem ismerik fel a problémát
- a rendet fenn kell tartani

A hivatal képviselője: Előadónő (a tanácstól)

Helyszín: jelképes

- (44-es ház – a társadalom modellje – lásd: Balzac: Goriot apó; Bulgakov: Mester és Margarita – ház a Sadovaján) stb.)
- alig találni meg (nincs utcanév, nincs házszám)
- ide postás se jön (a Vénasszony kiáll az utcára, úgy várja a postást, aki a nyugdíjat hozza)
- „Mi nem is vagyunk!” – mondja az Apa

A jelen és jövő kapcsolata

értelmetlen átmenet: bevezetik a gázt, de nincs értelme, ugyanis szanálásra van ítélve a ház (fél év múlva lebontják) - a házzal a múlt is megszűnik. Tényleg? Ebben az interpretációban a darab a 80-as évekből való kiutat mutatja be, a konzerválódott, értékek nélküli szocializmust. Ebben már csak periférián vannak bizonyos értékek: irodalom, hit, Isten, az idősök tisztelete. Ezek a dráma fontos kérdéseivé válnak.

Minden szereplő a saját nyomorát ecseteli:

kulcsjelenet (11.) – jön az Előadónő:

a Srác garázsát elvették

a Nő garázsa nincs is a terveken

az Apa vissza akarja kapni a fiát (hogyan dolgozzon, s neki ne kelljen)

Ez visz a kollektív bűnös létrejöttéhez: valakit okolni kell nyomorunkért: az Apa szerint a Vénasszony kivett a zsebéből 9.600 forintot (mikor elment a fia, aki dolgozhatott volna, pénzt kereshetett volna) – a fiúban ez a gondolat megreked – megölik a Vénasszonyt a pénzért, saját nyomoruk vélt okozójaként)

Az ábrázolt elemek számos Spiró darabban megtalálhatók. Az író mindig törekedett a valóság szegmenseit, sávjait bemutatni.

Csirkefej: jelképes; a gondoskodás, a felelősség, hit, a Valami jelképe. A valóság jelképes megközelítése, a panoptikus ábrázolás jellemző Spiróra.